

SZERKESZTÉS HATÁROK NÉLKÜL

BESZÁMOLÓ A HUN-REN NYELVTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT RENDEZVÉNYÉRŐL
BUDAPEST, 2024. NOVEMBER 20.

Ullmann Cintia

ullmanncintia@gmail.com

Károli Gáspár Református Egyetem, Anglisztika Alapszak

<https://orcid.org/0009-0006-3806-1716>

Budapesten 2024. november 20-án került megrendezésre a *Szerkesztés határok nélkül* előadássorozat és workshop az MTA Szótári Munkabizottsága és a HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont Lexikológiai Intézete szervezésében. Az eseményt M. Pintér Tibor nyitotta meg egy bevezetővel, melyben kitért a határon túli magyar nyelvváltozatok szótárazásának történeti hátterére, illetve kiemelte azok szerepét a magyar nyelv többközpontúságának hangsúlyozásában.

A workshop következő egy órájában a jelenlévők öt nyelvész előadását hallgathatták végig, akik műhelyüket képviselve röviden lexikai adatbázisokat, szótárakat és egy terminológiai projektet mutattak be, amelyet szakmai beszélgetések követtek.

Az első előadást Váradi Krisztián, Ukrajnában élő nyelvész Zoomon keresztül közvetítette: *Legitimizált többközpontúság – fókuszban a Termini magyar-magyar szótár és adatbázis*. Bevezetésként megtudhattuk, hogy a Termini szótár 2007 óta érhető el online, ingyenesen. A legtöbb magyar nyelvi szótárral ellentétben ezt a szótárt egy határon túli kutatóhálózat, a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat munkatársai szerkesztik. A Termini-szótár jelenleg 5576 szócikket tartalmaz, azonban az anyagot folyamatosan frissítik és bővítik. Hét határon túli régió – Felvidék, Kárpátalja, Erdély, Vajdaság, Őrvidék, Muravidék és Horvátország – nyelvhasználatának szavai találhatóak meg benne. Az előadás során bepillantást kaptunk a szócikkek mikrostruktúrájába. A Termini-szótárban minden címszót változatos példamondattípusok illusztrálnak (például hiteles írott, laikus beszélt nyelvi), bizonyítva a szótárszerkesztők szociolingvisztikai nézőpontját. Említésre kerültek a szócikkek típusai is, megtudtuk, hogy a szótár négy

fő fajtát tartalmaz: régióspecifikus, több régiós, egyjelentésű és többjelentésű. Az új szócikkek felvételének ismertetése során Váradi Krisztián kitért arra, hogy egy minőségre törekvő szótár szókinca is érzékenyen reagál a társadalmi változásokra. Az orosz–ukrán háború következtében például több új kifejezés került felvitelre. Ezek közé tartozik többek között a *deruszfikáció*, *belső menekült* vagy a *povisztká* címszavak, ez utóbbi a katonai besorozási behívót jelenti. Az előadás befejezésekképpen megtudtuk, hogy a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat Facebook oldalán minden héten posztolják a „Hét szavát”, ami akár ünnepnapoktól függően betekintést ad az egyes régiók nyelvhasználatába. November 11-én például Szent Márton napja alkalmából a *burcsák* felvidéki kifejezésről hallhattunk érdekességeket.

Hauber Kitti előadásából, *Régi vállalkozás, modern megoldások – A magyar nyelv nagyszótára*, megtudhattuk, hogy A magyar nyelv nagyszótárának (Nszt.) első kötete, melynek főszerkesztője Ittész Nóra, 2006-ban jelent meg, és a sorozat már nyolc kötettel rendelkezik. 2017 óta online is elérhető a szótár. Történetéről megtudtuk, hogy több mint kétszáz éve gyűjtik a feldolgozandó anyagot. 1817-ben gróf Teleki József „Egy tökéletes magyar szótár” című írásában hívta fel a figyelmet egy részletes magyar szótár fontosságára. A szótárakhoz szükséges adatok gyűjtése az évszázadok alatt sem lassult, sőt az 1980-as években a számítógépes adatbázisok megjelenésével elindult egy újabb, már számítógépes korpuszbővítés. A történeti háttér mellett részletes leírást kaptunk a nagyszótár szerkezeti felépítéséről is. Az Nszt. korpuszalapú szótár, amely példaanyagát a Magyar történeti szövegtár és az archivális cédulák mellett CD-gyűjteményekről átvett adatok is adják. A szócikkek tárolását, valamint a szerkesztés változásait felhőalapú rendszer, a Tortoise SVN biztosítja. A nagyszótár az értelmező szótárakhoz képest sokkal alaposabban mutatja be a szavak jelentéshálózatbeli és azon kívüli szemantikai kapcsolatait.

Kiss Gábor előadása során, *Hogyan készült a SzóTudásTár? – Miben tud, és miben nem tud segíteni a lexikográfusnak a gép?*, megismerkedhettünk a SzóTudásTár jellemzőivel és használatával. Ez az elektronikus szótár a TINTA Könyvkiadó egynyelvű magyar szótárrendszere. A legnagyobb magyar online szótárnak számít, ugyanis tizenegy szótár adatait összegzi egyszerre. Az online felület keresőprogramjában ki lehet választani, hogy például egy adott szóról csupán etimológiai információkat kapjunk vagy a szinonim alakok megjelenítését, esetleg mind a tizenegy lehetséges szótárból egyszerre. A keresést ki lehet tágítani arra is, hogy a szócikkek tengerében is megtalálja a megadott kifejezéseket, ezzel bővítve a keresési lehetőségeket. A SzóTudásTár jellemzői közé tartozik, hogy 170 000 magyar szóról tartalmaz folytatólagosan nyelvi ismereteket. Zárásképpen megtudtuk, hogy a SzóTudásTár előfizethető magánszemélyként vagy ingyenesen elérhető Edu ID-n keresztül, esetleg például a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és a HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont Wi-Fi-jén keresztül.

Hollós Zita előadásából, *Tanulószótár: eszik-e vagy isszák – az E-KOLLEX DaF szótárportál*, megismerkedtünk az E-KOLLEX DaF szótárportállal, amely adatbázis- és korpuszalapú, a Német–magyar kollokációs tanulószótár (Mannheim 2023, open access) online továbbfejlesztett változata. A bemutató során tudomást szereztünk arról, hogy a portál 1274 teljes (főnévi) szócikket, 988 csak ekvivalenseket tartalmazó (igei, melléknévi és határozószói) szócikket és mindezen szócikkekhez 6 786 dinamikus linket, valamint 1 280 retrodigizált szócikket tartalmaz, melyek

a „Suliszótár”-ból (Szeged 2001) származnak. A tanulói szótárportál körülbelül 30 000, korpuszból származó tipikus német szókapcsolatot/kollokációt és azok magyar fordítását tartalmazza kollokációs struktúrátípusok szerint felsorolva. Az előadás során említésre került továbbá az is, hogy az új technológiák világában a lexikográfus munkája alapvetően megváltozott. A korpuszok és a gépi nyelvfeldolgozás mellett megjelent az adatbázisalapú digitalizáció és az ún. „cross-media-publishing” is. Az ismertető második része *Csodaország felfedezése* címet kapta, mely kreatív irodalmi példák és tipikus nyelvhasználati példák szembeállításán keresztül kalauzolta el a hallgatót meseországba és a szótárportálon keresztül a szókapcsolatok világába. Láthattuk, hogy az E-KOLLEX-ben olyan szavakhoz is, mint pl. *történet* vagy *idő*, találunk melléketnevet, igét vagy kapcsolódó tartalmat, mint amilyen a *kalandos történet* a szokatlan *kacsakarínós történet* helyett vagy a tipikus *időt szakít vmire* a megszemélyesített *sajnálja az időt* helyett. Az egyik kiemelt, idiomatikus példa az volt, hogy a *vigyorog, mint a fakutya* mondás különböző nyelvekre fordítva (pl. németre *grinsen wie ein Honigkuchenpferd*) a jelentését megtartja ugyan, viszont alakban jelentősen eltér, mivel más képpel „dolgozik”. Az eredeti angol irodalmi szövegben ugyanis például *fakutya* helyett *Cheshire cat* szerepel, amelyből megfigyelhető, hogy a macska-kutya páros nemcsak a napi nyelvhasználatban, hanem akár idiomatikus környezetben, tehát szólásokban, közmondásokban is sokszor „közel” szerepel egymáshoz, bár nem igazán barátok.

Tamás Dóra Mária előadása, *Oktatásterminológiai adatbázis építése mint „hasznos nyelvészet”*, során megtudtuk, hogy a Magyar terminológiastratégia alprogram három alprojektet tartalmaz. Az egyik alprojekt fő célja megszerezni a legfontosabb határon túli oktatási terminusokat. Az előadás során betekintést nyerhettünk szerkesztési útmutatón keresztül a terminológiai szemléletmódba, az adatmező-típusok leírásába és a doménrendszer felépítésébe. Ez utóbbi ismertetése során például olyan információkat tudtunk meg, hogy a fogalmakat mindig tárgykörön belül értelmezzük és a különböző fogalmakat külön adatlapon helyezük el. A terminológiai szemléletmód kapcsán szó esett a fogalmi összehasonlítás módszeréről, illetve a terminológus feladatairól, szerepéről.

Összegzésképpen elmondható, hogy a rendezvényen – érdekes példák mentén – sok új és számomra ismeretlen szótárba és adatbázisba kaptam mélyebb belátást. Kifejezetten pozitív élmény volt számomra, hogy az előadások utáni workshopon minden résztvevőnek lehetősége nyílt kérdezni és akár még mélyebb belátást nyerni a bemutatott felületekről és témákról.

INTERNETES FORRÁSOK

Termini magyar–magyar szótár: <https://termini.nytud.hu/htonline/htlista.php>

A magyar nyelv nagyszótára: <https://nagyszotar.nytud.hu/index.html>

SzóTudásTár: <https://szotudastar.hu>

E-KolleX DaF: <http://www.kollex.hu/szotar/>